

ÖZEL EĞİTİM ÖĞRETMEN ADAYLARININ BAKIŞIYLA SINIF İÇİ AİLE EĞİTİMİ VE REHBERLİĞİ UYGULAMALARI*

THE VIEWS OF SPECIAL EDUCATION CANDIDATES ABOUT IN-CLASS FAMILY EDUCATION AND GUIDANCE PRACTICES

Meryem VURAL BATIK**

Uygar BAYRAKDAR***

Öz

Bu araştırmada Aile Eğitimi ve Rehberliği dersinde gerçekleştirilen sınıf içi aile eğitimi uygulamalarına ilişkin Özel Eğitim Bölümü son sınıf öğrencilerinin görüşleri incelenmiştir. Bu nedenle gerçekleştirilen bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan durum çalışması biçiminde desenlenmiştir. Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır; İşitme Engellilerin Eğitimi ve Zihin Engellilerin Eğitimi Programlarında Aile Eğitimi ve Rehberliği Dersini alan 10 öğrenci katılmıştır. Araştırma verileri, katılımcıların görüşlerini ve deneyimlerini ortaya çıkarmak amacıyla betimsel olarak analiz edilerek yorumlanmıştır. Katılımcılar, ailelere nasıl eğitim verileceğini, çeşitli konularda içeriği ailelere göre düzenlemeyi, aileler ile nasıl iletişim kurulacağını öğrenmelerinde sınıf içi uygulamaların yararlı olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca uygulamanın gerçek aile eğitimi yapmadan önce ön deneyim imkânı tanınması, kendilerini öğretmen gibi hissetmelerini sağlaması ve kendilerini daha çok yeterli hissetmelerini sağlaması diğer olumlu taraflarıdır. Bununla birlikte, öğretmen adayları gerekli beceriler kazanıldıktan sonra en az bir gerçek aile ile uygulama yapılmasını önermişlerdir. Genel olarak öğretmen adaylarının sınıf içi aile eğitimi uygulamalarından kazanımlar elde ettikleri, ailelere yönelik algı ve tutumlarında olumlu değişimlerin olduğu ve öz yeterlik algılarının arttığı görülmüştür. Bu bulgular doğrultusunda Aile Eğitimi ve Rehberliği dersinde uygulamaların yapılmasına ilişkin öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Aile Eğitimi, Özel Eğitim, Öğretmen Adayı, Sınıf İçi Uygulama.

Abstract

In this research, the opinions of the senior students of the Special Education Department about the in-class family education practices conducted in Family Education and Guidance course were examined. For this reason, this research was designed in the form of a case study, which is the one of the qualitative research methods. Technique of purposive sampling was used in this research; ten students were attended who took the Family Education and Guidance courses in Teacher Education for Hearing Impaired Training and Teacher Education for Mental Challenged Programs. Research data are interpreted by descriptively analyze in order to uncover the participants' views and experiences. Participants stated that in-class practices are useful in learning how to train parents, to organize the contents according to the families in various subjects and how to communicate with the parents. Also these practices have other positive sides like to provide an opportunity for pre-experience before realizing family education with families of disabled children and to make them feel like a teacher and to feel themselves more satisfied. However, teacher candidates are recommend to work with at least one real family after to have acquired the necessary skills. Generally, teacher candidates have gained benefits from in-class family education practices, positive changes in perception and attitudes towards families and self-efficacy perceptions have been increased. In the direction of these findings suggestions were presented related to do practices in Family Education and Guidance courses.

Keywords: Family Education, Special Education, Teacher Candidate, In-Class Practice.

1. GİRİŞ

Özel Eğitimin en temel hedefi özel gereksinimli öğrencilerin sadece okul içerisinde değil aynı zamanda okul dışı ortamlarda da mümkün olan en üst düzeyde bağımsız yaşam becerilerini edinmesidir. Okul dışı ortamların en başında ise çocuğun yaşamını sürdürdüğü aile ortamı gelmektedir ve Bruder'e (2010) göre her çocuk bir ailenin doğal üyesidir. Bu nedenle ev içerisinde özel gereksinimli bir öğrencinin bağımsızlığının artması ilk olarak çocuk ve aile üyelerinin yaşam kalitesini arttıracaktır. Buna bağlı olarak özel eğitim ortamlarında özel gereksinimli öğrencilerin ihtiyaçlarının karşılanması sürecinde eğitimcilerin iş birliği içinde oldukları en temel unsurların başında aileler gelmektedir. Bu durumun en temel nedenlerinden biri çocukların ilk öğrenmelerinin aile içerisinde gerçekleşmesi ve aile üyelerinin eğitimci rolüdür. Bir diğer nedeni ise çocukların genellikle edinmiş oldukları bilgi ve becerileri aile ortamında sergiliyor olmalarına bağlı olarak ev ortamının bir genelleme ortamı olma özelliğidir. Dolayısıyla bu süreçte eğitimciler pek çok rol ve sorumluluğu aileler ile paylaşarak okulda edinilen bilgi ve becerilerin ev ortamına da genellenebilmesini amaçlamaktadır.

* Bu çalışma, 27. Ulusal Özel Eğitim Kongresi'nde (08-10 Kasım 2017, Samsun) sunulmuştur.

** Öğr. Gör. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü.

*** Öğr. Gör., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakım ve Gençlik Hizmetleri.

Ailenin okul içi etkinlikleri yapıcı bir şekilde destekliyor olması ve aile eğitime katılımının çeşitlilik göstermesi, öğrencilerin okul başarısı üzerinde olumlu anlamda etkili olmaktadır (Çelenk, 2003). Ayrıca özel eğitim sürecinde aile eğitimine mümkün olduğunca erken başlanması ve aile eğitimi için ele alınan amaçların hayata geçmesi için azami ölçüde çaba sarf edilmesi, istendik sonuçların ortaya çıkma ihtimalini artıracaktır (Doğan, 2015). Bu noktada aile katılımı ve eğitiminin önemi ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda ebeveynlerin aile eğitim süreçlerine dâhil olması ve akademik-sosyal-iletişim gibi alanlarda becerilerin desteklenmesi, davranış yönetimi gibi konularda eğitim alması aile eğitiminin gerekliliğini belirginleştirmektedir.

Doğan (2015) özel eğitim kurumlarında eğitimcilerin ailelerin çocukları ile olan etkileşiminin daha nitelikli hale gelmesi için başvurdukları ilk uygulamanın aile eğitimi olduğunu belirtmiştir. Aile eğitimi sürecinde çocuk ihtiyaçları bağlamında bir aile eğitimi içeriğinin düzenlenmiş olması gerekliliklerin karşılanabilmesini azami ölçüde sağlayıcı olacaktır. Cavkaytar'ın (1999) gerçekleştirmiş olduğu bir çalışmada elde edilen bulgular, aile toplantıları, ev ziyareti, öz bakım ve ev içi becerilerinin öğretiminden oluşan aile eğitimi programını tamamlayan annelerin program doğrultusunda çocuklarla gerçekleştirdikleri öğretim çalışmalarının, zihin engelli çocuklarının öz bakım ve ev içi becerilerini öğrenmelerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Özel eğitim sürecinde aile eğitiminin temel amacı çocukların gelişimsel özellikleri ile ailelerin temel özelliklerini ayrıntılı ele alarak aile yapısını desteklemektir. Bunu yapmak için, alandaki profesyonellerin, hem toplumun artan ihtiyaçlarına cevap veren sistemleri geliştirmek hem de bu sistemleri sürekli olarak iyileştirmek için gerekli rolleri göstermekle yükümlüdürler (Bruder, 2010). Dolayısıyla özel eğitim öğretmen adaylarının süreç içerisinde istendik sonuçları ortaya koyabilmesi için aile eğitimi derslerinde etkili aile eğitimi becerilerini edinmiş olmaları gerekmektedir ki bu beceriler etkili iletişim kurma, aile eğitim planı için amaç belirleyebilme, belirlenen amaçları bir araya getirerek bireysel aile eğitim planı hazırlama ve uygulama şeklinde sıralanabilir. Dolayısıyla bu amaçlar incelendiğinde aile eğitimi dersinin teorik açıdan yoğun içeriğe sahip olduğu ancak mevcut amaçlara bakarak uygulama boyutunun da göz ardı edilmemesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Başkan (2001), öğretmen yetiştirme sürecinde temel noktanın ilgili programların öğretmenlik uygulamalarına gereken önemi vermesi olduğunu belirtmiştir. Türkiye'deki üniversitelerde yer alan Özel Eğitim Bölümlerinde Aile Eğitimi ve Rehberliği dersleri incelendiğinde ise uygulamaya dönük kredisinin olmadığı ya da öğretmenlik uygulamasında aile eğitimi uygulamasına yer verilmediği görülmektedir. Gelecekte özel gereksinimli çocuklarla ve aileleriyle çalışacak olan özel eğitim öğretmen adaylarının aile eğitimi uygulama becerilerini kazanmaları amaçlanarak, Aile Eğitimi ve Rehberliği dersi kapsamında sınıf içi aile eğitimi uygulamaları yapmaları sağlanmıştır. Bu doğrultuda yapılan bu çalışmada, Aile Eğitimi ve Rehberliği dersi kapsamında sınıf içinde gerçekleştirilen aile eğitimi uygulamalarına ilişkin özel eğitim öğretmen adaylarının görüşleri incelenmiştir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma Ondokuz Mayıs Üniversitesi İşitme Engellilerin Eğitimi ve Zihin Engellilerin Eğitimi Programlarında bulunan Aile Eğitimi ve Rehberliği dersinde gerçekleştirilen sınıf içi aile eğitimi uygulamalarına dair Özel Eğitim Bölümü son sınıf öğrencilerinin görüşlerinin incelenmesi için planlanmıştır. Buna bağlı olarak bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması olarak gerçekleştirilmiştir. Durum çalışması; güncel bir olgu, olay, durum ve gruplar üzerine odaklanan, derinlemesine incelemedir (Yin, 1994). Durum çalışması ile elde edilmek istenen amaç genellemelere varmak değil sadece benzer durumların anlaşılabilmesi amacıyla örnek deneyimler ortaya koymaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu nedenle çalışılan duruma yönelik nasıl, hangi amaçla gibi sorular bu çalışmanın temel soru tipleri olmuştur.

2.2. Çalışma Grubu

Gerçekleştirilen çalışmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemi kullanılırken şu ölçüt dikkate alınmıştır:

- Özel Eğitim Bölümü son sınıf öğrencisi almak
- Aile eğitimi dersine katılmış olmak
- Aile eğitimi dersinde yer alan uygulamalara katılmış olmak

2.3. Verilerin Toplanması

Yarı yapılandırılmış görüşmeler nitel araştırmalarda en çok kullanılan veri toplama yöntemlerinden birisidir. Gerçekleştirilen çalışmada öğretmenler ve öğrenciler ile birer yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizi, katılımcıların görüşlerini ve deneyimlerini derinlemesine ortaya çıkarmak amacıyla betimsel olarak analiz edilerek yorumlanmıştır. Araştırma verilerinin analizi dört adımda gerçekleştirilmiştir. Bu adımlar sırasıyla;

1. Faz: Ses kayıtlarının yazıya geçirilmesi
2. Faz: Yazılı verilerin kodlanması
3. Faz: Kodlayıcılar arası güvenilirlik çalışması
4. Faz: Bulguların temalara göre organize edilmesi

3. BULGULAR VE YORUM

Araştırmadan elde edilen bulgular dâhilinde oluşturulan temalar ve temalara dair özet bulgular Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Elde edilen ana temalar ve alt temalar

Ana Tema	Alt Tema	Açıklama
Uygulama Öncesi	Hazırlık Şekli	Uygulama öncesi katılımcılar tarafından yapılan ilgili ön çalışmalara ilişkin görüşler.
	Kaynak Türleri	
	Karşılaşılan Problemler-Çözümler	
	Hazırlık Süresi	
Uygulama	Uygulama Biçimi	Uygulamanın gerçekleşme biçimi, olumlu ve sınırlı yönleri, sınırlılıkların çözümü ve çözüm ile ilgili öneriler için katılımcı görüşleri.
	Olumlu yönleri	
	Sınırlı yönleri (problemler)	
	Çözüm şekli	
Uygulamanın Etkileri	Öneriler	Uygulamanın katılımcıya, hedef kitle olan ebeveyn ve çocuklara olan katkısı, uygulamadan edinilen becerilerin kullanım şartı ve genellenebilirliğine dair katılımcı görüşleri.
	Öğrenciye	
	Aile ve çocuklara	
	Genellenebilirlik	
	Kullanım koşulu	
Ailelere yönelik tutumlara etkisi		

“Uygulama öncesi” ana teması dahilinde elde edilen ilk alt tema “Hazırlık Şekli”dir. İlgili tema altında ki görüşler, hazırlık aşamasının uygulamanın bireysel değil grup çalışması olması nedeni ile ilk olarak grup üyeleri arasında iş bölümü yapıldığı daha sonra herkesin kendi görev ve konusuna uygun kaynak taraması yapıp devamında canlandırmalar aracılığı ile uygulamanın provalarının gerçekleştirildiği şeklindedir. Devamında katılımcılar hazırlık aşamasında gerçekleştirecekleri uygulamaya örnek teşkil eden programları incelediklerini, daha önce uygulama yapan arkadaşlarından destek aldıklarını, dersin öğretim görevlisinin yönlendirmelerini takip ettiklerini ve kendilerinden önce sunum yapan arkadaşlarının uygulamalarını izleyerek fikir edindiklerini belirtmişlerdir.

Hazırlık Şekli alt teması dahilinde elde edilen bulgular yorumlandığında uygulamanın grup ödevi olmasına rağmen katılımcıların iş bölümü yaptıktan sonra bireysel çalışmayı tercih ettikleri görülmektedir. Uygulamanın sunumuna hazır olmak içinde katılımcıların çoğu canlandırmalar yoluyla konularını prova ettiklerini belirtmektedirler. “Hazırlık Şekli” alt teması ile ilgili görüş bildiren katılımcılara ait örnek iki ifade şu şekildedir:

“Grup çalışması halinde hazırlandık, zaten grup sunumu yapıyoruz. Herkes üzerine düşen görevi yapıyor, ben uygulama esnasında roller aldım, onlara hazırlandım. Arkadaşlarımla provalar yaptık, slâyt kısmını başka bir arkadaşım yaptı, o şekilde iş bölümüyle hallettik.” (H.B.)

“Önce bir ön araştırma yaptık, konuyla ilgili öğretmenimizin yönlendirdiği materyaller doğrultusunda görev dağılımı yaptık, soruları soracak aile rolünü üstlenecek kişiyi belirledik, ilk başta bir deneme yaptık daha sonrasında hazırlandık.” (M.Ş.)

“Uygulama öncesi” ana teması dahilinde elde edilen ikinci alt tema “Kaynak Türleri”dir. İlgili tema altındaki görüşler incelendiğinde, dersin öğretim elemanının verdiği ve önerdiği kaynaklar, konuyla ilgili tezler ve internette yer alan bilgiler, konuyla ilgili kitaplar ve konuyla ilgili bilgiye sahip öğretmenler şeklindedir. Katılımcılardan ikisi kaynak olarak sadece interneti tercih ettiğini hiç kitap kullanmadığını belirtmiştir.

Kaynak Türleri alt teması altında organize edilen bulgular incelendiğinde tüm katılımcıların ilk olarak en çok tercih ettiği bilgi kaynağının internet ortamı olduğu daha sonra basılı kaynakların tercih edildiği ortaya çıkmaktadır. Bu durum bilgiye erişmede, bilgi ve iletişim teknolojilerinin en çok kolaylık sağlayan ve bu nedenle bilgiye erişmede en çok tercih edilen araçlar olduğunun bir göstergesi niteliğindedir. “Kaynak Türleri” alt teması ile ilgili görüş bildiren katılımcılara ait örnek iki ifade şu şekildedir:

“İnternette yer alan bilgiler, okullarda uygulanan ve öğretmenlerin kendilerinin hazırladığı aile eğitim programları var, bu konuda öğretmen arkadaşlarımıza sorduk, bulunduğumuz staj okullarımızdan bilgileri alıp uygun bir şekilde programı hazırladık.” (M.D.)

“Ağırlıklı olarak internet verilerini kullandım, internetten araştırma yaptım, herhangi bir kitap kullanmadım.” (S.K.)

Akkoyunlu (2002) eğitimcilerin eğitimde gerekli gelişmeyi sağlamak için teknolojik araçları kendi alanları ile bütünleştirmesi gerektiğini vurgulamıştır. Kaynak Türleri alt teması altında organize edilen bulgular incelendiğinde de tüm katılımcıların ilk olarak en çok tercih ettiği bilgi kaynağının internet ortamı olduğu daha sonra basılı kaynakların tercih edildiği ortaya çıkmaktadır. Bu durum bilgiye erişimde bilgi ve iletişim teknolojilerinin en çok kolaylık sağlayan ve bu nedenle bilgiye erişimde en çok tercih edilen araçlar olduğunun bir göstergesi niteliğindedir.

“Uygulama öncesi” ana teması dahilinde elde edilen üçüncü alt tema *“Karşılaşılan Problemler-Çözümler”* alt temasıdır. İlgili tema altındaki görüşler konuyla ilgili kaynakların sınırlı olması, başarıma kaygısı, görev dağılımının eşit şekilde gerçekleştirilememesi, hazırlanan materyallerin kaybolması ve bilgisayarda hazırlanan içeriğin kaydedilmemesi nedeni ile silinmesi, uygulama konusuyla ilgili çelişkilerin yaşanması olarak belirlenmiştir. Görüşmelerde ortaya çıkan problemlerin nasıl çözüldüğüne dair görüş bildiren katılımcıların çözüm yolu olarak ödevi tekrardan hazırlama, bilgisayarı değiştirme ve özellikle iş bölümü problemini çözmek için kura çekme gibi yöntemleri kullandıkları belirtmişlerdir. Bazı katılımcılar hazırlık sürecinde genel olarak bir problem yaşamadıklarını hatta iş bölümünü çok başarılı bir şekilde gerçekleştirdiklerini belirtmiştir.

İlgili alt tema altında raporlaştırılan bulgular yorumladığında en çok problemin grup üyeleri arasında iş dağılımının sağlıklı gerçekleştirilememesi ve başarıma kaygısı olduğu görülmektedir. Bu bulgular genel olarak katılımcıların ekip çalışması kültürüne sahip olmadığını ve mesleki anlamda yeterlilikleri ile ilgili kaygılarının olduğunu göstermektedir. Yine bulgular incelendiğinde katılımcıların karşılaşmış olduğu problemleri çözmede çok fazla yol üretmedikleri, görev dağılımı sorununu çözmek için kura çekme ya da teknolojik problemleri çözmek için farklı bir bilgisayar kullanma gibi basit günlük çözümler ürettikleri görülmektedir. *“Karşılaşılan Problemler-Çözümler”* alt teması ile ilgili görüş bildiren katılımcılara ait örnek bir ifade şu şekildedir:

“Hazırlık sürecinde dört kişiydik, hangi kişinin aile hangi kişinin öğretmen rolünü üstleneceği konusunda kura çekmek zorunda kaldık çünkü en fazla rol öğretmen rolünde, sınıfta sınıf karşısında yapmaya çalışmanın heyecanı kimse gönüllü olmadı, sadece böyle bir problem yaşandı.” (M.Ş.)

“Uygulama öncesi” ana teması dahilinde elde edilen dördüncü alt tema *“Hazırlık Süresi”* dir. İlgili tema altında ki görüşler incelendiğinde uygulama konularının dönem başında verildiği ancak katılımcıların hazırlık sürecine birkaç saat ile 7-10-15 gün arasında değişen süreler ayırdıkları genellikle ise bir haftalık sürenin tercih edildiği belirlenmiştir.

Hazırlık süresi ile ilgili bulgular bize göstermektedir ki katılımcıların tamamı sunumlarına dönem başından itibaren hazırlık için dengeli bir süre planlaması gerçekleştirilmemiştir. Ortalama olarak uygulama öncesi bir hafta önce hazırlık yapmaya başlamayı tercih ederek genel olarak son anda hazırlık yapılmasının tercih edildiği söylenebilir. Uygulamanın planlanması, sunuma hazırlanması ve prova edilmesi için bu katılımcıların hazırlık için belirtmiş olduğu sürelerin aslında oldukça yetersiz olduğu düşünülebilir. *“Hazırlık Süresi”* alt teması ile ilgili görüş bildiren katılımcılara ait örnek bir ifade şu şekildedir:

“Aslında çok da sürmedi. Kamu Personeli Seçme Sınavına hazırlandık bir taraftan, bir iki güne sığdırdık yani.” (N.B.)

“Uygulama” ana teması dahilinde elde edilen birinci alt tema *“Uygulama Biçimi”* dir. İlgili tema altındaki görüşler, sınıf içerisinde grup olarak bir kişinin öğretmen, diğerlerinin veli olduğu canlandırmalar ile uygulamanın gerçekleştirildiği katılımcılar tarafından belirtilmiştir.

“Uygulama” ana teması dâhilinde elde edilen ikinci alt tema *“Olumlu Yönleri”* dir. İlgili tema altındaki görüşler incelendiğinde, ailelere nasıl eğitim verileceğini, cinsel eğitim- dil gelişimi gibi çeşitli konularda içeriği ailelere göre düzenlemeyi, ailelere bilmedikleri konuların nasıl öğretileceği, aileler ile nasıl iletişim kurulacağı gibi konularda bilgi ve beceri sahibi olmanın olumlu yön olarak belirtildiği görülmüştür. Ayrıca, öz güveninin artması, ailelerin duygularını daha iyi anlayabilme, gerçek aile eğitimi yapmadan önce ön deneyim imkânı tanınması, profesyonelliğin artması, heyecanı kontrol altına almayı deneyimleme, aile eğitiminin farklı boyutlarını öğrenme, uygulamanın öğretmen gibi hissettirmesi, daha yeterli hissetme, farkındalığı artırma uygulamanın olumlu yönleri olarak katılımcı görüşlerinde yer almıştır.

Elde edilen bulgulara göre uygulamanın pek çok olumlu yönü mevcuttur. Ayrıca katılımcıların hepsi uygulamanın olumlu yönleri ile ilgili görüş belirtmiştir. Bu durum genel olarak katılımcılar tarafından uygulamanın yararlı görüldüğü şeklinde yorumlanabilir. Özellikle mesleki yeterlik konusunda katılımcılara olumlu yönde katkı sağladığını öğretmenlik becerilerinin yanı sıra farklı konularda da bilgi sahibi olunmasının özel eğitim alanının disiplinler arası bir alan olduğu düşünüldüğünde ikincil yarar olarak yorumlanabileceği söylenebilir. "Olumlu Yönler" alt teması ile ilgili görüş bildiren katılımcılara ait örnek bir ifade şu şekildedir:

"Yani aile eğitimi derken ben sadece bilgi toplantısı gibi bir hava olacağını düşünüyordum aile eğitiminin ama bunun farklı boyutlarının olduğunu da gördüm. Davranış değiştirme olsun, bilgi vermek olsun, ev ziyaretleri de oluyormuş, bu şekilde farklı boyutlarını da görmüş oldum." (K.K.)

"Uygulama" ana teması dahilinde elde edilen üçüncü alt tema "Sorunlar" alt temasıdır. İlgili tema altındaki katılımcı görüşleri öncelikle en büyük sorunun gerçek aile ile çalışılmaması yönündedir. Daha sonra rollerin ve sözlerin unutulması, gerçekte ailelerin tepkilerinin kestirilememesi, sınıf içindeki herkesin tanındık olması, sorulan sorulara bazen yeteri kadar cevap verilememesi şeklindedir. Ayrıca grup içerisinde görev dağılımının eşit olmaması, her ailenin eğitsel ihtiyaçlarının birbirinden farklı olmasına bağlı olarak karşılaşılabilecek her ihtimali tecrübe edememek, uygulama anında doğaçlama yapamamak ve sınanma etkisi, uygulama konusunu seçme şansının olmaması, gerçek problemler ile karşılaşmış insanların karşımızda olmaması ifadeleri de yine aile eğitimi uygulamasının problemleri ve sınırlı yönleri olarak belirtilmiştir. Katılımcılardan biri uygulama anında herhangi bir sıkıntı yaşamadığını belirtmiştir.

Sorunlar alt teması altındaki bulgulara bakıldığında bir katılımcı dışında diğer tüm katılımcıların bu süreçte gerçek aileler ile çalışamamayı ve dolayısıyla gerçekte aileler ile çalışırken tam olarak neler olabileceğini kestirememeyi en büyük sorun olarak görmeleri, öğretmen eğitimi sürecinde yaparak yaşayarak öğrenmenin ve staj dersinin önemini ortaya çıkarmaktadır. Yine katılımcılar tarafından bu süreçte her ihtimalin canlandırılmaması de ayrı bir sınırlılık olarak belirtilmiştir. Bu bulgular, katılımcıların öğretmenlik mesleğine hazırlanırken en çok gerçek deneyimlere ihtiyaç duyduğunu da ortaya koymaktadır. "Sorunlar" alt teması ile ilgili görüş bildiren katılımcılara ait örnek iki ifade şu şekildedir:

"Yani problemle karşılaşmadım, zaten iş bölümü çok düzenli bir şekilde yapmıştık arkadaşlarımızla, o sayede olası şeylerden problem yaşamadık." (K.K.)

"Sınırlı yönleri şöyle, materyal konusunda ve bu uygulamayı gerçekten bir öğrenciyle nasıl uygularız ve gerçekten bir ailenin problemi ne olabilir, bunları çok iyi bilemiyoruz, orada oturan arkadaşların sorduğu sorular ama gerçekten bir aile olunca ya da karşındaki kişinin gerçekten engelli çocuğu olsa, ailenin tepkisi ne olur onu bilemediğimiz için orada verebileceğimiz cevaplar ne olur çok kestiremiyoruz." (M.D.)

Bu bulgular, katılımcıların öğretmenlik mesleğine hazırlanırken en çok gerçek deneyimlere ihtiyaç duyduğunu da ortaya koymaktadır. Alanyazına bakıldığında Shantz (2005), öğretmen adaylarının fakültelerde aldıkları eğitimi daha çok teorik bulduğunu, öğretmen adaylarının hayal dünyasında yaşadığı, dolayısıyla gerçeklerle yüzleşebilecekleri programlara ihtiyaç olduğu üzerinde durmuştur.

"Uygulama" ana teması dahilinde elde edilen dördüncü alt tema "Sorunları Çözüm Şekli" alt temasıdır. İlgili tema altındaki görüşler incelendiğinde, katılımcıların karşılaştıkları sorunları daha çok uygulamanın sunumundan sonra alınan geri bildirimlerle, dersin öğretim elemanı ile tartışarak, daha önce uygulama yapan arkadaşların görüşlerini alarak ve onları izleyerek çözmeye çalıştıkları görülmektedir. Yine katılımcılar karşılaştıkları teknolojik sorunları çözmek için genellikle mevcut sorun yaşanan bilgisayarı başka bir bilgisayar ile değiştirerek çözmeye çalışmaktadırlar.

Sorunları çözüm şekli alt teması altında organize edilen bulgulara bakıldığında katılımcıların uygulama ve sunum ile ilgili problemleri en çok öğretim elemanına ve daha önceden tecrübeli diğer sınıf arkadaşlarına danışarak çözdüklerini göstermektedir. Yine bulgular dahilinde katılımcıların az bir kısmının teknolojik problem yaşadığı söylenebilir. "Sorunları çözüm şekli" alt teması ile ilgili görüş bildiren katılımcılara ait örnek bir ifade şu şekildedir:

"Bu problemleri derste anlatılana kadar çok çözemedik, derste anlattıktan sonra geri bildirimler aldık, onunla tekrar çözdük." (H.K.)

"Uygulama" ana teması dahilinde elde edilen beşinci alt tema "Öneriler" alt temasıdır. İlgili tema altındaki katılımcı ifadeleri incelendiğinde önerilerin daha çok gerekli beceriler kazanıldıktan sonra gerçek aileler ile yapılan bir uygulamanın ya canlı olarak izlenmesi ya da en az bir gerçek aile ile uygulama yapılması, ileriki dönemlerde farklı kaynaklardan araştırma yapılması gerektiği, ders saatinin daha fazla olması ve bu sayede daha çok örnek olaya yer verilmesi, sınıf içi uygulamaya daha çok zamanın ayrılması şeklinde olduğu görülmektedir. Görüşmelerden elde edilen bulgulara göre diğer katılımcı önerileri ise

uygulama öncesi grup görev dağılımının dersin öğretim elemanı tarafından yapılabileceği, grup içinde iletişimi en güçlü olan sunum için gönüllü olabileceği, uygulama gruplarının en fazla iki kişilik olabileceği, aile eğitimi yapılacak konular hakkında daha çok kaynağın yazılabileceği, bu yıl hazırlanan uygulamaların eksik ve tam yönlerinin bir sonraki yıl uygulama yapacak öğrenciler ile paylaşılabilmesi ve bu sayede aynı hataların tekrarlanmasının önlenebileceği, öğretmenlik uygulaması (staj) dahilinde gerçek okul ortamında gerçek aileler ile aile eğitimi uygulamasına yer verilebileceği şeklindedir.

İlgili alt tema altında organize edilen bulgulara bakıldığında yine katılımcıların tamamının gerçek bir aile ile uygulama yapılması gerektiği ya da en azından gerçek bir aile eğitimi uygulamasının bizzat canlı olarak gözlemlenmesi gerektiği yönündedir. Ek olarak ise bazı katılımcılar ders saatinin arttırılarak daha çok örnek olaya yer verilmesi, grupların en çok iki kişilik olması gerektiği, bu yıl yapılan sunumların eksik tam yönlerinin bir sonraki yıl sunum yapacaklara aktarılması gerektiğini önermişlerdir. Tüm bu bulgular yine öğretmen adaylarının en çok tecrübeye dayalı eğitime ihtiyaç duyduğunu ortaya çıkarmaktadır. "Öneriler" alt teması ile ilgili görüş bildiren katılımcılara ait örnek iki ifade şu şekildedir:

"Bence aile eğitimi dersi verildikten sonra gerçek ailelerle ya bir oturum izlenmeli ya bir oturum gerçek ailelerle yapılmalı, gerçek aileler olmadan olmuyor." (H.K.)

"Keşke gerçek ailelere yapabilişeydik, gerçekten dolu çalışabilişeydik ya da bize bir okul verselerdi, bir çalışma yapın deselerdi, gerçek ailelerle çalışmak daha yararlı olurdu diye düşünüyorum." (N.B.)

Tüm bu bulgular yine öğretmen adaylarının en çok tecrübeye dayalı eğitime ihtiyaç duyduğunu ortaya çıkarmaktadır. Nitekim Ball ve Cohen (1999), öğretmenlerin pek çok şeyi bildiklerini ancak bunun uygulamada pek çok problemi çözmek içinde yetersiz olduğunu bildiklerini dolayısıyla öğretmen eğitiminin pratik odaklı, uygulamaya dönük bir yaklaşım ile sürdürülmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

"Uygulamanın Etkileri" ana teması dahilinde elde edilen birinci alt tema "Öğrenci" alt temasıdır. İlgili tema dahilinde katılımcı görüşmelerinden elde edilen bulgulara göre uygulamanın katılımcılara olan etkisi ve katkısı ile ilgili görüşler, kaynak taramayı öğrenme, özgüvenin artması, farklı aile tipleri ile nasıl iletişim kurulacağını öğrenme, bir konuyu aile ile nasıl paylaşılacağını öğrenme, sınıfta paylaşılan cinsel eğitim, davranış yönetimi gibi konularda da ek olarak bilgi sahibi olma, ailelerin ne hissettiğini daha iyi anlama, kendini daha çok öğretmen gibi hissetme, bir ailenin sorduğu sorulara nasıl cevap verileceğini öğrenme, kendini daha yetkin hissetme, ailelere yararlı olunabileceğini hissetme (mesleki tatmin), yönetim ve sunum becerilerinde olumlu artış, soğuk kanlı olmayı öğrenme, farklı aile tiplerinin özelliklerine göre davranışları düzenleyebilme, bakış açısının genişlemesi, aile ile iletişimin önemini anlaşılması, aileye bilgi verme stratejilerini öğrenme olarak raporlaştırılmıştır.

Bulgular incelendiğinde katılımcıların tamamının uygulamanın kendilerine olumlu yönde katkı sağladığını belirttiği görülmektedir. Katılımcılar en çok öğretmenlik becerilerinin desteklendiğini ve bu durumun kendilerini iyi hissettirdiğini ve alanda yararlı olabileceklerini gördüklerini belirtmişlerdir. Benzer şekilde Eraslan (2009), gerçekleştirmiş olduğu çalışmada uygulamalı öğretmen eğitiminin öğretmen adaylarına kendilerini daha çok öğretmen gibi hissetmeleri konusunda olumlu sonuçlar doğurduğunu vurgulamıştır. Özel eğitim alanında çok emek ile küçük başarıların hedeflendiği düşünüldüğünde bu durumun yaratmış olduğu mesleki deformasyonun da bu uygulama aracılığı ile azaltıldığı yorumlanabilir. "Öğrenci" alt teması ile ilgili görüş bildiren katılımcılara ait örnek bir ifade şu şekildedir:

"Aile eğitimi konusunda bir aile ile karşılaştığımız zaman ailenin gerçekten ne hissettiğini galiba daha iyi anlayabilirim şu anda." (H.K.)

"Uygulamanın Etkileri" ana teması dahilinde elde edilen ikinci alt tema "Aile ve Çocuklar" alt temasıdır. İlgili tema altındaki görüşler incelendiğinde, uygulamanın aile ve çocuklara olan olası etkilerinin aile ve çocukların karşılaşacakları problemlerin önlenmesi ve ailelerin doğru yönlendirilmesi, ailelerin çocuklarına nasıl yaklaşması gerektiğini aile eğitimleri sayesinde öğrenmesi ve bu sayede iki tarafın da sorun yaşama olasılığının azalması, okulda çocuğa verilen bilgi ve becerilerin ev ortamına genellenebilmesi, ailelerin ev içi etkinlikleri nasıl çeşitlendireceğini öğrenmesi, okulda edinilen bilgi ve becerilerin kalıcılığının artması, eğitim alan ailelerin çocuklarının kendini daha çok güvende hissetmesi, ailelerin karşılaştıkları problem davranışları nasıl çözeceklerini öğrenebilecek olması, ailelerin herhangi bir durumda nereden başlayacaklarını öğrenmesi, ailelerin doğru müdahale etme konusunda daha başarılı olma ihtimallerinin artması, ailelerin bilinç düzeyinin artması, ailelerin yetersizliğe sahip çocuklarına dair kabul düzeylerinin artması, çocukların erken özel eğitim hizmetlerinden daha çok yararlanma ihtimallerinin artması şeklinde olduğu görülmektedir.

İlgili bulgular incelendiğinde öncelikle katılımcıların tamamının aile eğitimi uygulamasında kazanılan bilgi ve becerilerin ileriki öğretmenlik hayatlarında aile ve çocuklara pek çok olumlu katkı

sağlayacağına inandıkları yönünde görüş belirtmektedir. Bu durum katılımcıların uygulamaya yönelik tutumlarının olumlu olduğunu göstermektedir. Ayrıca kazanılan bu becerilerin öğretmenlik hayatında uygulanması durumunda problemleri önleyici görev göreceği, okulda kazanılan bilgilerin eve genellenebileceği için eğitim öğretim sürecinin kalitesinin artacağı, çocuklarda gözlenen problem davranışların aileler tarafından daha etkili bir şekilde çözüleceği için aile çocuk etkileşiminin kalitesinin artacağı ve çocukların olumlu yaşantı kazanma olasılığının artacağı yordandabilir. "Aile ve çocuklar" alt teması ile ilgili görüş bildiren katılımcılara ait örnek bir ifade şu şekildedir:

"Aileler bilinçsiz, onlar benim okulda gösterdiğimi evde farklı ortamlarda uygulamayı öğrenirler, bu açıdan çocuğun yeterlilik düzeyini de arttırabilirim, hep diyoruz ya öz bakım becerileri kazansın daha çok, zihinde çalışırsam daha çok bu konuda olur herhalde, hem aileler rahat eder hem de çocuk rahat eder diye düşünüyorum." (N.B.)

"Uygulamanın Etkileri" ana teması dahilinde elde edilen üçüncü alt tema "Genellenebilirlik" alt temasıdır. İlgili tema altındaki görüşler incelendiğinde katılımcı görüşlerinin, edinilen tüm bilgilerin öğretmenlik hayatında kullanılabileceği, bir aile eğitim programı hazırlarken bu derste edinilen bilgilerin hepsine ihtiyaç olduğu, derste paylaşılan bilgiler gerçek öğretmenlik hayatına çok yakın özellikte ve birebir uygulanabilir bilgiler olduğu, öğretmenlik hayatında yapabileceklerinin sayısının arttığı, öğretmenlik hayatında karşılaşılabilecek problemlerin çözüm süresinin kısaldığı, bu derste edinilen beceriler sayesinde öğretmenlik hayatında daha hızlı kaynak taranabileceği, öğrenci ve velilerin yetersizlik ve ihtiyaç durumlarına göre derste edinilen bilgilerin kullanılabileceği yönünde olduğu görülmüştür.

Genellenebilirlik alt teması altında yer alan bulgular incelendiğinde katılımcıların tamamının uygulamanın kazandırmış olduğu bilgi ve becerileri ileriki öğretmenlik hayatına genellenebilir olduğu yönde görüş belirttiği görülmektedir. Bu durum yine katılımcıların uygulamaya yönelik tutumlarının olumlu olduğu yönünde yorumlanabilir. Ayrıca "Genellenebilirlik" alt teması ile ilgili görüş bildiren katılımcılara ait örnek bir ifade şu şekildedir:

"Bence uyguladığımız bu uygulama aşamasındaki hazırlıklar zorluklar kolaylıklar bize biraz daha örnek olmuş oldu, bir sene sonra iki sene sonra gittiğimiz kurumlarda yapabileceğimiz şeylerin sayısı daha fazla, şu anda gördüğümüz zorlukları o zaman daha kolay aşabileceğiz, bilgisayar olsun kitaplar olsun daha hızlı bir şekilde alan taramasını yapabileceğiz." (M.D.)

"Uygulamanın Etkileri" ana teması dahilinde elde edilen dördüncü alt tema "Kullanım Koşulu" alt temasıdır. İlgili tema altındaki katılımcı görüşleri derste edinilen bilgilerin daha çok problem çıkmadan önce önleyici olarak, ailelerin yetersiz olduğu alanlarda tamamlayıcı olarak, bir veli ile görüşme esnasında, bir aile eğitim programı hazırlarken, bir çocuğun tanısı ile ilgili bilgi açıklarken, davranış problemleri olan bir çocuğun ailesi ile görüşürken, aile herhangi bir şey sorduğunda cevaplarırken, aile herhangi bir konuda suçlayıcı davrandığında kendini savunurken, kriz zamanlarında çözüm üretirken, aile toplantılarında, planlı-plansız veli görüşmelerinde, aileye bir konu hakkında öğretim yaparken, grup ve bireysel aile eğitim oturumlarında, ev ziyaretlerinde, ailelerin yönlendirilmesi gerektiği zamanlarda, ailenin de çocuğun gelişimini desteklemesi gerektiği zamanlarda gerekli yönlendirme yaparken, kabul ve uyum sorunu yaşayan aileler ile görüşürken kullanılacağı şeklinde raporlaştırılmıştır.

Bu bulgular yorumlandığında derste elde edilen bilgilerin öğretmen adayları tarafından meslek yaşamlarının pek çok anında kullanılabileceklerini düşündüklerini göstermektedir. Bu durum sınıf içi uygulamalarının öğretmenlik hayatında aile eğitimi uygulayabileceklerine ilişkin öz yeterlik algılarını arttırdığı, aile eğitim konularının kullanılabilecekleri ve ihtiyaç duyulan konulardan seçildiği şekilde yorumlanabilir.

"Kullanım koşulu" alt teması ile ilgili görüş bildiren katılımcılara ait örnek bir ifade şu şekildedir:

"Yani şöyle, beceri öğretiminde ben çocuğa öğreteceğim ama ailenin de desteklemesi gerekiyor, bu konuda aileleri toplayıp ben bunu yapıyorum sizde şöyle şöyle beni destekleyin gibi onları yönlendirmek için bu programı kullanabilirim." (N.B.)

"Uygulamanın Etkileri" ana teması dahilinde elde edilen beşinci alt tema "Ailelere Yönelik Tutumlara Etkisi" alt temasıdır. İlgili tema altındaki görüşler, farklı aile tiplerinin tanınmasına bağlı olarak ailelere karşı olumlu tutumların artması, ailelerin uzman yönlendirmelerine ihtiyaç duyduğunun anlaşılması, ailelerin doğru yönlendirildiğinde ne kadar etkili ve verimli olabileceğinin görülmesi, aileler ile iletişimin hangi noktada sınırlı tutulması gerektiğinin fark edilmesi, ailelerin de çocuklar gibi bireysel farklılıklar sergilediğinin bilinmesi, her bir ailenin uzmanlara ve çocuklarına olan yaklaşımlarının farklı olduğunun öğrenilmesi, aile olgusunun öneminin anlaşılması, ailelerle görüşmelerin gelişigüzel olmaması gerektiğinin bilincine varılması şeklinde belirtilmiştir.

Bu bulgular yorumlandığında öğretmen adaylarının ailelere yönelik tutumlarında olumlu yönde bir değişiklik olduğu ve farklı aile tip ve özellikler konusunda farkındalığın da arttığı söylenebilir. "Ailelere yönelik tutumlara etkisi" alt teması ile ilgili görüş bildiren katılımcılara ait örnek bir ifade şu şekildedir:

"Derstleri yaparken ailelerle ilgili olan fikirlerimiz biraz daha oturmuş oldu, yani ailelerin ne kadar verimli olabileceği, bizim ne kadar verimli olabileceğimizi, çocuk üzerindeki uygulamaların neler ile sınırlı tutulması gerektiğini ya da ailelerle bizim görüşmelerimizin neler ile sınırlı tutulması gerektiğini birazcık daha öğrenmiş olduk." (M.D.)

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocuğun temel sosyal çevresi aile üyelerinden oluştuğuna göre, ebeveynlerin çocukla kuracağı etkileşimin niteliği çocuğun gelişimsel seyrini etkilemektedir. Bu da ailenin merkeze alınmasının önemi ve gerekliliğinin kuramsal dayanaklarından birini oluşturmaktadır (Doğan, 2015). Özel gereksinimli çocukların eğitiminde, ebeveynler ayrı bir önem taşımakta, dolayısıyla özel eğitim öğretmenlerinin ailelere yönelik eğitim ve rehberlik hizmeti sunması gerekmektedir. Ailenin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için özel eğitim öğretmenlerinin aile eğitimi konusunda yeterli olması gerekmektedir. Bu noktada özel eğitim öğretmen adaylarının lisans eğitimi süresince aile eğitimi ve rehberliği sürecini öğrenmeleri, gerekli becerileri kazanmaları önemlidir. Özel Eğitim Bölümü lisans programları incelendiğinde Aile Eğitimi ve Rehberliği dersinin teorik içeriğinin olduğu, uygulamaya yönelik kredisinin olmadığı görülmektedir. Öğretmen adaylarına aile eğitimi uygulama yeterliği kazandırmak amacıyla duyulan bu ihtiyaç doğrultusunda sınıf içi aile eğitimi uygulamaları gerçekleştirilmiş ve öğretmen adaylarının bu uygulamalara yönelik görüşleri incelenmiştir.

Araştırma sonucunda öğretmen adayları, ailelere nasıl eğitim verileceğini, cinsel eğitim, dil gelişimi gibi çeşitli konularda içeriği ailelere göre düzenlemeyi, aileler ile nasıl iletişim kurulacağını öğrenmelerinde sınıf içi uygulamaların yararlı olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca uygulamanın gerçek aile eğitimi yapmadan önce ön deneyim imkânı tanınması, kendilerini öğretmen gibi hissetmelerini sağlaması ve kendilerini daha çok yeterli hissetmelerini sağlaması diğer olumlu taraflarıdır. Öğretmen adayları uygulamaya yönelik bazı önerilerde bulunmuşlardır. Gerekli beceriler kazanıldıktan sonra gerçek aileler ile yapılan bir uygulamanın ya canlı olarak izlenmesi ya da en az bir gerçek aile ile uygulama yapılmasını, daha çok örnek olaya yer verilmesini ve sınıf içi uygulamaya daha çok zamanın ayrılmasını önermişlerdir. Genel olarak öğretmen adaylarının sınıf içi aile eğitimi uygulamalarından kazanımlar elde ettikleri, ailelere yönelik algı ve tutumlarında olumlu değişimlerin olduğu ve öz yeterlik algılarının arttığı görülmüştür.

Araştırma sonuçlarından hareketle bundan sonra yapılacak araştırmalara yönelik bazı önerilerde bulunulabilir. Aile Eğitimi ve Rehberliği kapsamında yapılan aile eğitimi uygulamalarının öğretmen adaylarının öz yeterlik algıları üzerindeki etkisi incelenebilir. Lisans eğitimlerinde aile eğitimi uygulamalarının yapılabilmesine yönelik bazı tedbirlerin alınması önerilebilir. Öğretmen adaylarına sağladığı kazanımlar dikkate alınarak diğer üniversitelerin lisans programlarında da Aile Eğitimi ve Rehberliği dersi kapsamında öğretim elemanları tarafından sınıf içi aile eğitimi uygulamaları yapma imkanı verilebilir. Ayrıca, öğretmenlik uygulaması sürecinde adayların gerçek bir aile ile aile eğitimi uygulaması yapmaları sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- AKKOYUNLU, Buket (2002). "Educational technology in Turkey: Past, present and future", *Educational Media International*, S. 39(2), s. 165-174.
- BALL, Deborah Loewenberg & COHEN, David K. (1999). "Developing practice, developing practitioners: Toward a practice-based theory of Professional education", *Teaching as the learning profession: Handbook of policy and practice*, S. 1, s. 3-22.
- BAŞKAN, Gülsün Atanur (2001). "Öğretmenlik mesleği ve öğretmen yetiştirmede yeniden yapılanma", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 20(20), s. 16-25.
- BRUDER, Mary Beth (2010). "Early childhood intervention: A promise to children and families for their future", *Exceptional children*, S. 76(3), s. 339-355.
- CAVKAYTAR, Atilla (1999). "Zihin engellilere özbakım ve ev içi becerilerinin öğretiminde bir aile eğitimi programının etkililiği", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, S. 2(3), s. 40-50.
- ÇELENK, Süleyman (2003). "Okul başarısının ön koşulu: Okul aile dayanışması", *İlköğretim online*, S. 2(2), s. 28-34.
- DOĞAN, Murat (2015). "Yetersizliği Olan Çocuklar, Aile ve Aile Eğitimi: Kavramsal ve Uygulamaya Dönük Gelişmeler", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 15, s. 111-127.
- ERASLAN, Ali (2009). "İlköğretim Matematik Öğretmen Adaylarının" Öğretmenlik Uygulaması" Üzerine Görüşleri", *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, S. 3(1), s. 207-221.
- SHANTZ, Doreen (2005). "Öğretmen Eğitiminde yenilikçi bir yaklaşım mı yoksa geleneksel bir anlayış mı?", *Çev: E. Gökçe ve C. Demirhan* Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, S. 38(2), s. 187-195.
- YILDIRIM, Ali & ŞİMŞEK, Hasan (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, (Sekizinci Basım), Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YIN, Robert Y. (1994). *Case Study Research: Design and Methods*, Thousand Oaks: Sage Pbc.